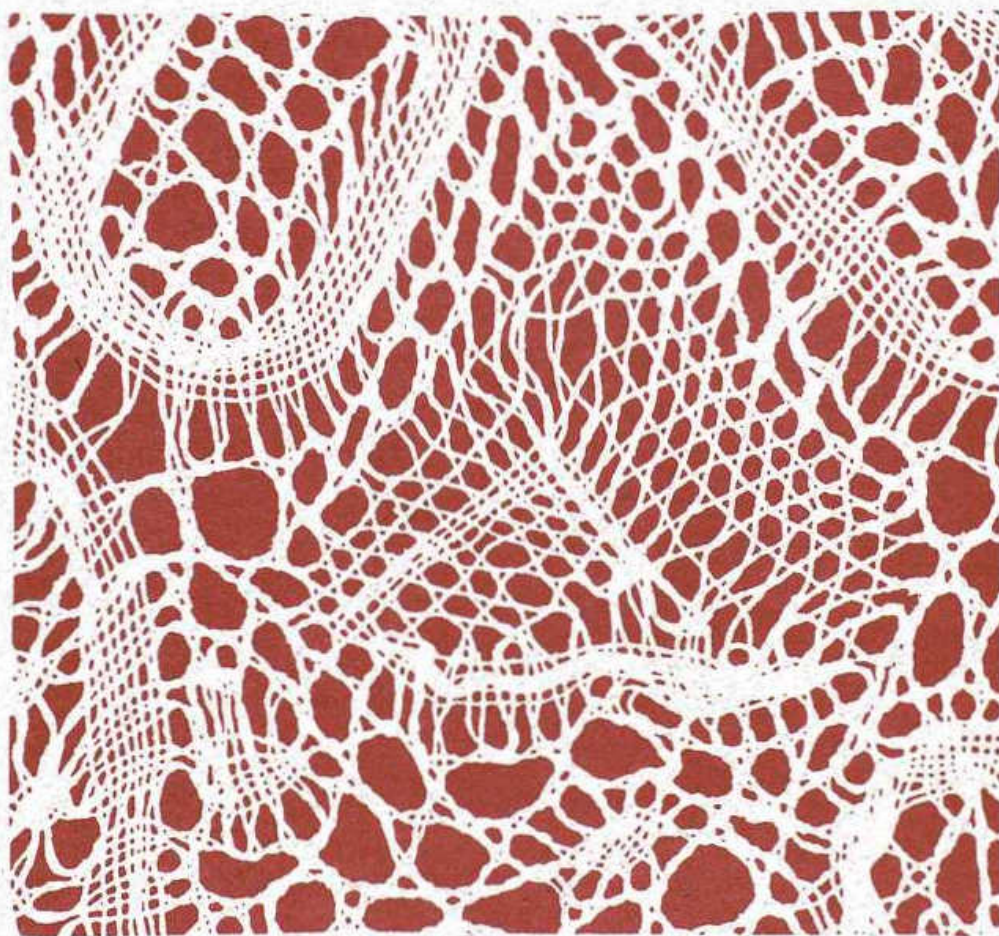

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

Z OBSAHU: J. BOTÍK :Etnokultúrne procesy v podmienkach etnického rozdelenia
P. SALNER: Svedectvo tých, ktorí prežili holocaust
J. ZAJONC: Niektoré európske paralely súčasného čipkárstva na Slovensku
V. KRUPA: Die Gestaltung des Raumes

Na obálke:

1. strana: Detail čipky typu binche z Belgicka.
 4. strana: Čipka nazývaná „kápková“ zo Španej Doliny (Používaná v horehronských obciach Polomka a Závadka na čepce – kápkky).
- K článku J. Zajonca: Niektoré európske paralely súčasného čipkárstva na Slovensku

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, *Slovenský národopis* deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of *Slovenský národopis* you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by: Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
Slovakia

Electronic version accessible via Internet
URL://www.savba.sk/logos/journals/ap/narhome.html

HLAVNÝ REDAKTOR
Milan Leščák

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Emília Horváthová, Václav Hrníčko, Josef Jančár, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Martin Mešša, Ján Mjartan, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

- B o t í k, Ján: Etnokultúrne procesy v podmienkach etnického rozdelenia..... 431
- S a l n e r, Peter: Svedectvo tých, ktorí prežili holocaust..... 445
- Z a j o n c, Juraj: Niektoré európske paralely súčasného čipkárstva na Slovensku..... 461
- K r u p a, Viktor: Die Gestaltung des Raumes. Ähnlichkeiten und Unterschiede..... 471

DISKUSIA

- Rozhovor s I Markovou (Eva R i e ě a n s k á).... 479
- D a n g l o v á, Oľga: Transformácia poľnohospodárstva ako otáznik pre etnológa 487
- P a l i ě k o v á, Jarmila: Spolok Izabella trocha inak, alebo storočnica jednej inštitúcie 493
- S o p o l i g a, Miroslav: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska z hľadiska prezentácie Rusínov-Ukrajincov..... 503

MATERIÁLY

- S l a v k o v s k ý, Peter: Tradičné formy mlatby u Slovákov v Maďarsku - čistenie obilia 507
- H o r v á t h o v á, Emília: Etnografické práce Kristiána Genersicha..... 511

ROZHLADY-SPRÁVY-GLOSÝ

23. Etnomuzikologický seminár (Jadranka V a - ž a n o v á) 522
- Konferencia "Súčasný stav a perspektívy urbánnej etnológie na Slovensku" (Katarína P o p e l k o v á)..... 524

- Seminár "Národnosti v Strednej Európe" (Zuzana K u m a n o v á).....525
- Skanzeny po rokoch - založenie a realizácia (Martin M e š š a)526

RECENZIE-ANOTÁCIE

- Radičová I. a kol.: Malé dejiny česko-slovenských vzťahov (Monika V r z g u l a - K a r d o š o v á)528
- J. Komorovský: Mravný poriadok a jeho náboženská sankcia (Emília H o r v á t h o v á)528
- Heide Petrich: Ideologie und Sozialstruktur in Europa (Monika V r z g u l a - K a r d o š o v á) ..530
- Tajfel, H.: Sociálna psychológia menšín (Katarína P o p e l k o v á).....531
- R. Enroth a kol.: Průvodce sektami a náboženstvími (Katarína Z a j i c o v á).....531
- M. Pollard: M. Mead (Katarína Z a j i c o v á).....532
- A. Hagen: A Handbook of anglo-saxon Food (Rastislava S t o l i ě n á).....533
- I. Mačák: Dedičstvo hudobných nástrojov (Zora V a n o v i ě o v á)535
- P. Camporesi: Bauern, Priester, Possenreißer (Nora L á b a d y o v á).....536
- H. Kluebing (Hrsg.) Nation, Nationalismus, Postnation; H. A. Winkler - H. Kaelble: Nationalismus - Nationalitäten - Supranationalität (Peter S a l n e r)537
- M. Zborowski - E. Herzog: Schtelt (Peter S a l n e r)538

Anotácie539

OBSAH 43. ROČNÍKA

CONTENTS

STUDIES

- B o t í k, Ján: Ethnocultural processes under the conditions of ethnic division 431
- S a l n e r, Peter: Testimonies of holocaust survivors 445
- Z a j o n c, Juraj: Some European parallels to the present Slovak bobbin lace making 461
- K r u p a, Viktor: Die Gestaltung des Raumes. Ähnlichkeiten und Unterschiede (in Germany) 471

DISCUSSION

- Interview with Prof. Ivana Marková (Eva R i e č a n - s k á) 479
- D a n g l o v á, Oľga: Transformation of agriculture as a question mark for ethnologist 487
- P a l i č k o v á, Jarmila: The association Izabella from a different point of view or the hundred anniversary of an institution 493
- S o p o l i g a, Miroslav: Encyclopaedia of folk culture of Slovakia from the perspective of the Ruthenian's-Ukrainian's presentation 503

MATERIALS

- S l a v k o v s k ý, Peter: Traditional threshing among the Slovaks in Hungary - the purifying of grain 507
- H o r v á t h o v á, Emília: The ethnographic works of Kristián Genersich 511

HORIZONS -NEWS-GLOSSARY

- 23th Ethnomusicologic seminar (Jadranka V a ž a - n o v á) 522
- Conference "Contemporary state and the perspectives of urban ethnology in Slovakia" (Katarína P o p e l k o v á) 524
- Seminar "Nationalities in Central Europe" (Zuzana K u m a n o v á) 525
- Open air museums - the foundation and realisation (Martin M e š š a) 526

BOOKS REVIEWS-ANNOTATIONS CONTENTS OF 43th VOLUMES

NIEKTORÉ EURÓPSKE PARALELY SÚČASNÉHO ČIPKÁRSTVA NA SLOVENSKU¹

JURAJ ZAJONC

PhDr. Juraj Zajonc, Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

At present making of lace is a significant area of the cultural activities in all the countries west of Slovakia. The author tried to set the common features of the lace making in these countries. In the frame of confrontation with the development in Slovakia he can see the concrete activities that are necessary to realize in order to preserve the values of traditional lace making and to develop the modern Slovak lace making.

Tradičnú ľudovú paličkovanú čipku² na Slovensku možno z európskeho pohľadu označiť za osobitý prejav slovenskej textilnej kultúry so špecifickými a zvláštnymi prvkami. Prvým východiskom tohto konštatovania je historický, technologický, motívický a farebný rozbor čipiek, ktorý urobila na odbornej úrovni ako prvá E. Marková. Jej *Slovenské čipky* (1962) sú prvou syntézou danej problematiky a dodnes majú významú úlohu aj v prezentácii čipky v zahraničí.³ Na prácu E. Markovej nadviazala L. Sedalová, ktorá sledovala vývoj čipky smerujúci od úžitkovej k dekoratívnej funkcii v súčasnom životnom prostredí i zmeny v organizácii jej výroby.⁴ Práce uvedených autoriek poskytli celistvý pohľad na vývoj paličkovanej čipky na Slovensku od prvých písomných zmienok v 16. storočí až do konca 80. rokov tohto storočia. Tým vytvorili solidný základ pre ďalšie odborné i populárne práce o čipke (TRANDŽÍKOVÁ 1978, MIŠÍK 1988, GÉCIOVÁ-KOMOROVSKÁ 1989).

Druhým faktom potvrdzujúcim konštatovanie o špecifikách tradičnej čipky je jej priama konfrontácia s čipkami z iných krajín Európy. Jednou z možností na porovnanie je okrem štúdia literatúry alebo muzeálnych zbierok v zahraničí priamy kontakt s výrobcami čipiek. V Európe sa každoročne uskutočňuje niekoľko čipkárskeho stretnutí, ktoré majú za cieľ spojiť ľudí so spoločným záujmom, umožniť im vzájomne spoznať tradície, ale najmä súčasné podoby čipkárstva, ako i propagovať a tým podporiť jeho rozvoj v hostiteľskej lokalite. Osobná účasť na dvoch takýchto stretnutiach - v júli vo Vamberku v Čechách a v septembri v Novedrate v Taliansku,⁵ mi nielen potvrdila špecifické postavenie tradičnej slovenskej čipky v európskej čipkárskej tradícii, ale bola i možnosťou oboznámiť sa s jej súčasným vývojom a jeho podmienkami vo viacerých krajinách Európy.⁶ Získané poznatky mi umožnili sledovať vývoj slovenského čipkárstva v širších súvislostiach.

Komplexný výskum neorganizovanej výroby čipiek na Slovensku v rokoch 1981-1986 v porovnaní s údajmi z rokov 1958-1966 ukázal, že čipkárstvo stratilo svoje archaické vý-

Čipkárky zo Španej Doliny. Foto I. Grossmann 1977

robné i spotrebné formy (spätosť čipky s tradičným odevom) a prekonalo posun od tradicionalizmu kolektívnych noriem smerom k individuálnemu prejavu (SEDALOVÁ 1989:83). Hranice úžitkovosti, odlišného materiálu, funkcie prekročila čipka koncom 50. a začiatkom 60. rokov a vznikla čipka dekoratívna, určená na uplatnenie sa v priestore (SEDALOVÁ 1986:2). V 70. rokoch vzrástol záujem o paličkovanie, čo bolo na jednej strane predurčené módnym trendom ovplyvneným folklorizujúcou aktivitou, na strane druhej vydaním publikácií *Paličkujeme* od M. Trandžikovej (1978) a *Elena Holéczyová* od P. Michalidesa (1981).⁷ Tento záujem vyústil okolo roku 1980 do vzniku neorganizovanej výroby čipiek,⁸ ktorá priniesla nielen nové formy výroby a výrobkov, ale aj nových výrobcov (SEDALOVÁ 1989:83-85). Na základe intenzity súdobého záujmu autorka konštatuje, že „nemáme dôvody obávať sa o pokles alebo zánik čipkárstva“ (tamže:97). Súčasne však uvádza, že jeho východiskom neboli čipkárske tradície Slovenska, pretože rôznorodé druhy čipky a jej techniky sa pre mestské ani vidiecke obyvateľstvo nestali zdrojom inšpirácie. Príčinou bol systém výučby v kurzoch organizovaných vtedajším Slovenským zväzom žien, osvetovými strediskami, niekedy obetavými jednotlivcami, ktorý frekventantov neoboznamoval s tradičnou čipkou ani s odbornou literatúrou. Základným prameňom poznatkov o paličkovaní bola zväčša príručka M. Trandžikovej, ktorá však neumožňovala spoznať technickú a motivickú škálu tradičnej čipky. Preto je neorganizované čipkárstvo v 80. rokoch charakterizované zjednodušeným variovaním stredo-

*Žiačky čipkárskej školy vo Vamberku okolo r. 1930.
Muzeum krajky Vamberk*

otvorené vonkajším podnetom, ktoré spája s tradične vysokou technickou úrovňou paličkova-
vania. Súvisí to s bohatými a dodnes živými tradíciami čipkárskeho školstva.¹² V súčas-
nosti zohráva hlavnú úlohu v tejto oblasti *Školský ústav umělecké výroby* v Prahe. Okrem
výchovy profesionálnych textilných výtvarníkov vzdeláva vo svojich deviatich pobočkách¹³
amatérskych záujemcov o paličkovaie. Kurzy, ktoré vedú čipkárky-odborničky, sú dlhodobé
a navštevujú ich už deti školského veku. V 90. rokoch začali v Čechách pôsobiť aj viaceré
zdrúženia zamerané na produkciu a výuku paličkovanej čipky.¹⁴ Jednotlivé inštitúcie a spol-

slovenských banických čipiek zo Sta-
rých Hôr a Španej Doliny (tamže:95-
96). Na tradičnú čipku ako základ
čipkárskej tvorby v tomto období
nadväzovali priamo okrem ÚLUV-u,
ktorý má však v tejto oblasti osobit-
né postavenie,⁹ len malé skupiny čip-
károk, prípadne iba jednotlivci (tam-
že:87-93). Možno povedať, že výroba
čipiek síce zaznamenala kvantitatív-
ny nárast, no z hľadiska kvality bola
poznačená uniformizáciou a zužova-
ním škály technických a motivických
prvkov v dôsledku prerušenia vzťa-
hu s tradičnou čipkou.

Oživenie v 70.- 80. rokoch zazna-
menalo čipkárstvo aj v krajinách na
západ od Slovenska. Dnes tvorí sú-
časť ich kultúry, je významnou oblas-
ťou využívania voľného času, amatér-
skej i profesionálnej výtvarnej tvorby.
Čipka, hoci nadobudla nové funkcie
a formy, predstavuje jedno zo spoje-
ní dnešného človeka s kultúrou jeho
predkov. V Európe, ale i v Amerike
a v Austrálii existujú národné i me-
dzinárodné organizácie¹⁰ združujúce
ľudí, ktorí sa najmä prakticky (ama-
térsky i profesionálne), prípadne i te-
oreticky venujú čipke, a to nie len pa-
ličkovanej.

Pozrime sa na podoby dnešného
čipkárstva v niektorých krajinách
konkrétnejšie. V Čechách bol jeho
vývoj aj v poslednom štvrtstoročí
úzko spojený so slovenským čipkár-
stvom a nemalú úlohu v ňom zohra-
li aj slovenské publikácie o čipke.¹¹
Hoci tradičné české čipky nie sú ta-
ké rôznorodé ako čipky slovenské,
je čipkárstvo v Čechách o to viac

ky vydávajú pôvodné alebo prekladové materiály, najmä metodické príručky, venované rôznym druhom čipky.^{14a} Od roku 1994 sú vrcholným podujatím čipkárskej obce v Čechách medzinárodné stretnutia čipkárok vo Vamberku.

Koncom 70. rokov došlo k oživeniu výroby čipiek aj v severotalianskom mestečku Novedrate. Nadviazala na tradičné čipkárstvo, ktoré vplyvom industrializácie v 50. rokoch prudko upadlo. Snahou malej skupiny obyvateľov, ktorí si uvedomili hodnotu a špecifický charakter *pizzi di Novedrate* alebo *pizzi di Cantù* (čipiek z Novedrate, z Cantù¹⁵), bolo nielen oživiť, ale ďalej rozvíjať ich výrobu. Preto vytvorili *Propagačný výbor pre čipky*. Tento zriadil v mestečku čipkársku školu, v ktorej učia čipkárky z Novedrate. Od roku 1979 pripravuje v spolupráci s obecným úradom každoročne výstavu prác domácich čipkárok, na ktorej sa od roku 1990 zúčastňujú aj delegácie zo zahraničia.

Koncom 80. rokov obnovila skupina miestnych nadšencov už takmer zabudnutú čipkársku výrobu aj v meste Camariñas na západnom pobreží Španielska. Založili tu čipkársku školu, ktorá vydala publikáciu o tradičnej i súčasnej podobe čipky v tejto oblasti (*CARACTERÍSTICAS* 1995). Aj v Camariñas sa v tomto roku uskutočnilo jedno z čipkárskych stretnutí, ktoré tu už majú tradíciu.

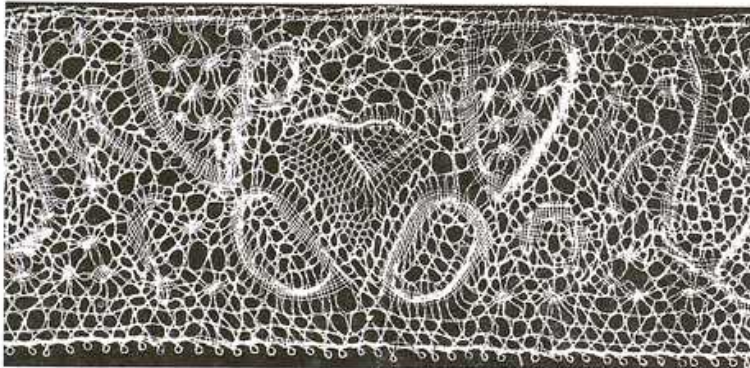
Tieto tri pohľady, hoci nemajú celistvejší charakter, zachytávajú niektoré spoločné črty, ktoré možno považovať za podstatné v súčasnej etape vývoja čipkárstva aj na Slovensku. V prvom rade je to snaha nadviazať na tradície domáceho čipkárstva. Vychádza z potreby zachovať tradičný a súčasne na jeho základe formovať nový vlastný výraz čipky. Táto črta v slovenskom čipkárstve v 80. rokoch zväčša absentovala. Koncom tohto obdobia sa objavili v samotnej čipkárskej obci jednotlivci, ktorí našli spôsob, ako priblížiť všetkým záujemcom východiská a spôsoby funkčnej i formálnej transformácie tradičnej čipky v nových podmienkach. Konkrétnym výsledkom týchto snažení sú publikácie *Škola paličkovania* od V. Mišika (1988) a *Slovenská ľudová paličkovaná čipka* autorky V. Géciovej-Komorovskej (1989). Tým, že v dnešnom čipkárstve sa poznatky a zručnosti, o ktoré je pomerne veľký záujem, neodovzdávajú už len priamou komunikáciou, je ich potrebné poskytovať prostredníctvom médií jasne a zrozumiteľne. Ukazuje sa totiž, že šírenie informácií o čipke prostredníctvom brožúr, príručiek, periodík, ba dokonca inštruktážnych videokaziet je v súčasnosti ďalšou výraznou črtou vývoja európskeho čipkárstva.¹⁶ Dve spomenuté publikácie o slovenských čipkách sú v tomto smere spracované na dobrej úrovni, čoho dôkazom je veľký záujem, ktorý je o ne zahraničí. Ďalším

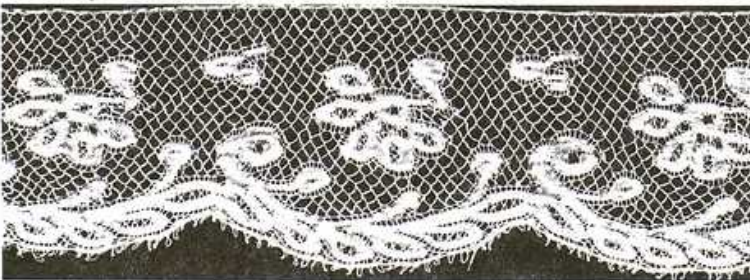
Čipkárky z Marche-en-Famenne. Belgicko, 90. roky

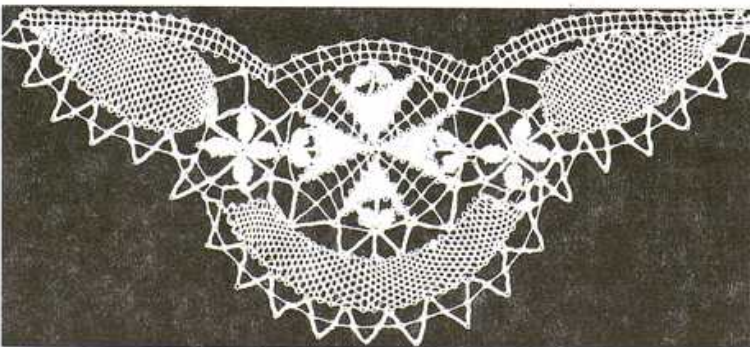
Point de Paris (parížska čipka) paličkovaná v Belgicku

Binche – mnohopárová čipka pôvodom z Belgicka

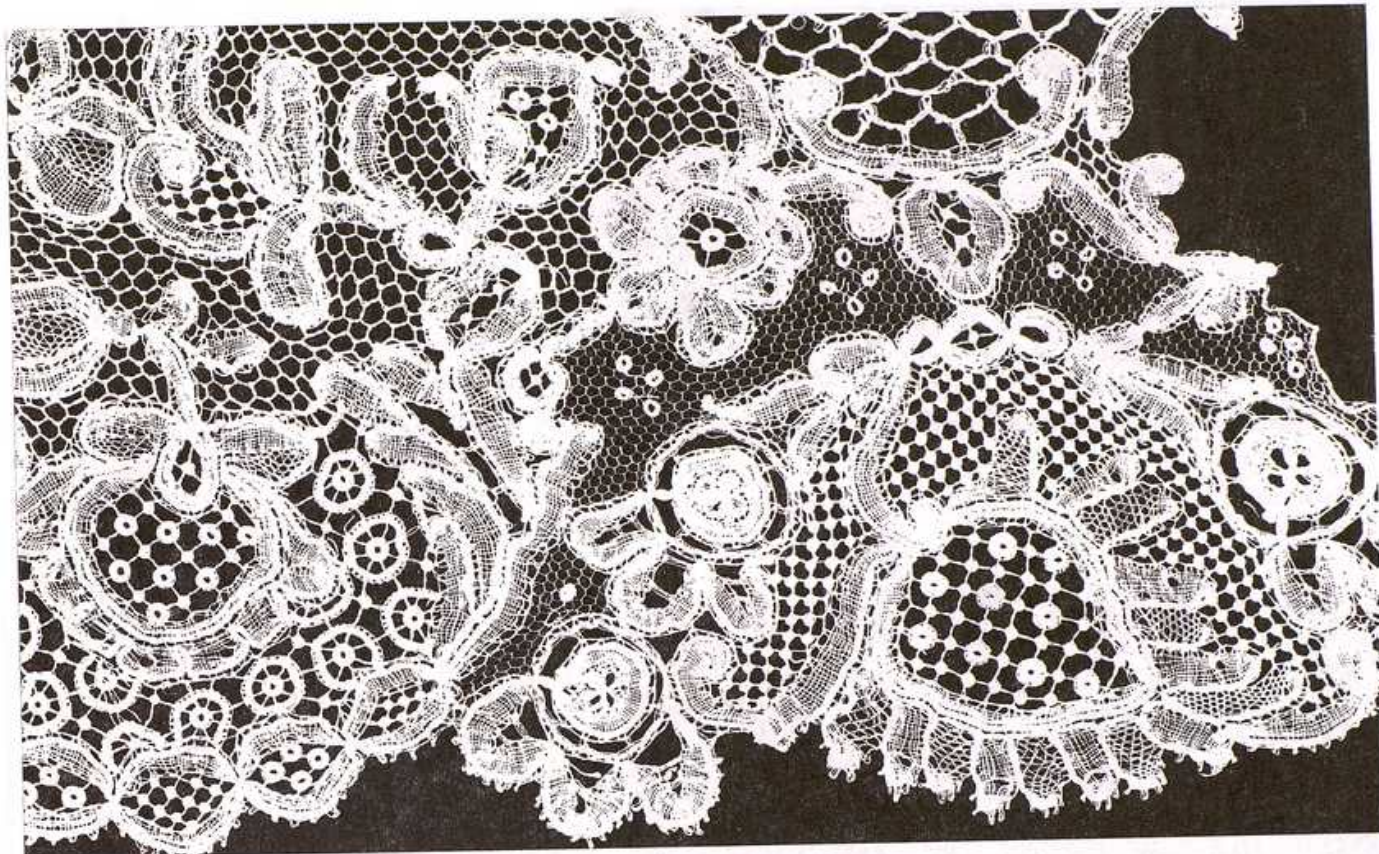

Valencijská čipka pôvodom z Flanderska

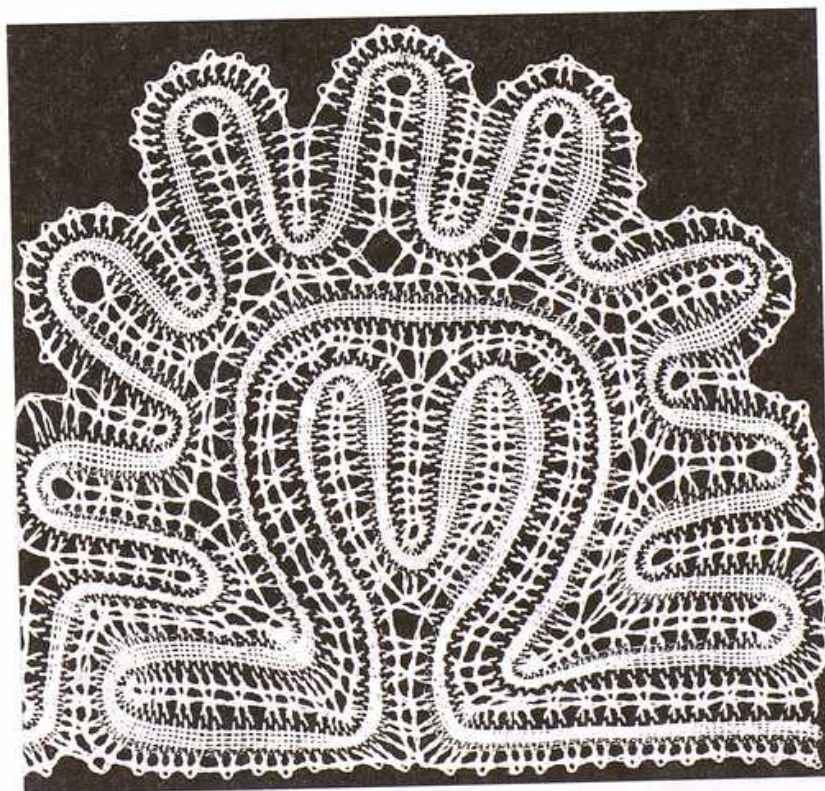
Čipka s motívom maltézskeho kríža. Malta

dôležitým faktom, ktorý je dnes nepostrádateľným pre zachovanie kontinuity čipkárstva, je existencia inštitúcií, ktoré zabezpečujú systematickú a kvalitnú výchovu amatérskych i profesinálnych výrobcov. V každej z krajín s čipkárskou tradíciou existujú rôzne formy výuky,¹⁷ ktoré poskytnú všetky všeobecné i špeciálne vedomosti potrebné na zvládnutie konkrétneho typu čipky, vychádzajúc samozrejme z čipkárskej tradície tej-ktorej krajiny. Práve jej zvládnutie im umožňuje prijať a vhodne spracovať aj nové vplyvy.¹⁸ Na Slovensku prestala odborná výuka čipkárok zánikom čipkárskych dielní v rokoch 1950-1954 (SEDALOVÁ 1986:54). Jedinou inštitúciou, ktorá vychádzala z tradičného čipkárstva, bol ÚLUV, ktorý však okrem nepravidelných čipkárskych kurzov nevyvíjal systematickú aktivitu smerujúcu k výchove čipkárskeho dorastu. Kurzy paličkovanej čipky v 80. rokoch túto úlohu nedokázali splniť na potrebnej úrovni. V súčasnosti sa v tejto sfére objavujú nové aktivity, ktoré reagujú práve na uvedené potreby. Začiatkom 90. rokov otvorili na SOU v Prešove trojročný študijný odbor ručná čipkárka. Má pripravovať absolventky, ktoré po praktickej i teoretickej stránke ovládajú rozličné druhy čipky. Výuka paličkovania nadväzuje na tradície soľnobanského čipkárstva, ale i na prvky iných regionálnych typov tradičnej čipky. SOU pripravuje v spolupráci so štátnymi orgánmi aj projekt rekvalifikácie nezamestnaných osôb v bývalých strediskách tradičnej čipkárskej výroby zameraný na oživenie regionálnych typov čipky. Aktivity tohto druhu vychádzajú aj z niektorých čipkárskych stredísk, ÚLUV-u a niektorých záujmových organizácií.¹⁹ Ďalšou črtou súčasného čipkárstva je jeho organizačná integrácia, ktorá má medzinárodný cha-

Detail paličkovanej a šitej čipky nazývanej anglická (podľa jej obluby v Anglicku, kam bola z Belgicka vyvážaná)

rakter. Umožňuje presnejšie identifikovať charakter vlastnej čipkárskej tradície, prezentovať ho a súčasne poskytovať nové podnety. Preto je dôležité, aby sa aj naše čipkárstvo začlenilo do európskeho čipkárského spoločenstva. Nevyhnutnou podmienkou je však vytvorenie domácej čipkárskej obce, ktorá však doteraz nenašla nijaký zjednocujúci podnet. Malo by sa ním stať prvé čipkárske stretnutie v júni 1996 v Prešove. Ambíciou jeho usporiadateľov je, aby mal jeho druhý ročník už medzinárodný charakter. Na to, aby bolo možné rozvíjať čipkárstvo na určitej úrovni a s perspektívou, treba v prvom rade mnoho nadšenia. Skúsenosti zo zahraničia totiž ukazujú, že táto oblasť aktivity neprináša také množstvo prostriedkov, ktoré by jej zabezpečili samostatnú existenciu.

*Roľnícka čipka zo Slovenského Grobu nazývaná „srco-
vá“*

*Mnohopárová
čipka chantilly
typická čiernou
farbou. Nazýva
sa aj gramontská
– podľa belgické-
ho mesta Gram-
mont (dnes Ge-
raads-bergen),
kam bola prene-
sená zo Španiel-
ska*

Avšak môže byť prvkom, ktorý dokáže reprezentovať danú krajinu, podnietiť záujem o jej kultúru a v konečnom dôsledku môžu byť čipky i zaujímavým obchodným artiklom.²⁰ Tento fakt si uvedomujú nielen občianske iniciatívne skupiny, ktoré sú základom rozvíjania čipkárstva v Európe, ale aj štátne orgány jednotlivých krajín.²¹

Vzhľadom na hodnotu, ktorú v našej kultúre predstavuje tradičná paličkovaná čipka, je v súčasnosti potrebné aj odborne podporovať aktivity smerujúce k jej zachovaniu a rozvoju. A to nielen publikovaním poznatkov o histórii, vývoji, príp. technológii čipky vo forme vedeckých a popularizačných materiálov, zbieraním a dokumentovaním tradičných i súčasných výrobkov. Treba spoznávať aj charakter a podoby čipkárstva v iných krajinách ako možné východiská jeho ďalšieho vývoja na Slovensku. Základom tohto snaženia musí byť šírenie informácií o európskom čipkárstve na Slovensku, ako aj o slovenskom čipkárstve v zahraničí.

- 1 *Súčasnosť* som v tomto prípade vymedzil ako obdobie posledných 6-7 rokov. Pod *súčasné čipkárstvo* možno zahrnúť všetky formy neorganizovanej, organizovanej, amatérskej i profesionálnej výroby čipiek. K jednotlivým formám pozri SEDALOVÁ 1986, 1989. Obsah pojmu v 1. polovici 20. stor. pozri ELKS 1, 1995:76.
- 2 V texte používam miestami iba termín *čipka*. Tu pod ním rozumiem vždy čipku paličkovanú, hoci jeho obsah je oveľa širší. Bližšie pozri ELKS 1, 1995:76.
- 3 O.i. aj vďaka štvorjazyčnému resumé, čo je dnes viac než zriedkavosťou.
- 4 Poznanky zhrnula v diplomovej práci *Čipka ako výtvarné dielo v súčasnom životnom prostredí* (1986), ktorá sústreďuje mnoho nových informácií o histórii čipkárstva, inštitúciách a osobnostiach pôsobiacich v 20. stor. na Slovensku v tejto oblasti. Možno len ľutovať, že doteraz nebola nijaká časť tejto práce publikovaná. V rokoch 1981-1986 realizovala ako pracovníčka ÚLUV-u výskum neorganizovaného čipkárstva (SEDALOVÁ 1989).
- 5 Išlo o *II. mezinárodní setkání krajkářek Vamberk 1995* a 16. ročník medzinárodnej výstavy čipiek - *XVth Mostra Internazionale del Pizzo, Novedrate 1995*.
- 6 Stretnutia vo Vamberku sa zúčastnili delegácie z Austrálie, Belgicka, Čiech, Dánska, Francúzska, Holandska, Talianska, Malty, Nemecka, Slovenska a USA. V Novedrate boli zastúpené okrem Talianska Čechy, Holandsko, Slovensko a Španielsko. Bližšie o oboch akciách pozri ZAJONC, J. 1995: S čipkami do sveta alebo slovenské čipkárstvo v Čechách a v Taliansku. ÚLUV - časopis Ústredia ľudovej umeleckej výroby, 1995, č. 1 (v tlači).
- 7 V. Mišík uvádza, že čipky z tejto publikácie zľudoveli a paličkujú sa takmer v celej republike, aj keď často nedokonale (MIŠÍK 1988:123).
- 8 Amatérska neorganizovaná výroba bola i je najrozšírenejšou formou čipkárstva.
- 9 O úlohe ÚLUV-u v organizovaní výroby čipiek bližšie SEDALOVÁ 1986:58-70.
- 10 V Európe pôsobí napr. OIIFA - Medzinárodná organizácia paličkovanej a šitej čipky. V tomto roku bola založená *European Lace-Makers Guild* (Medzinárodná čipkárska gilda). V USA existuje *International Old Lacers, Inc.* so samostatnými organizáciami v každom štáte atď.
- 11 A to nielen v posledných desaťročiach. Viaceré práce, považované za základné pramene českého čipkárstva vychádzajú z poznatkov získaných štúdiom čipiek na Slovensku. Sú to napr. práce R. Bíbovej, M. Sedláčkovej-Serbouskovej. Kolekcia čipiek (nie len paličkovaných), ktoré M. Sedláčková zozbierala v 1. pol. 20. stor. na Slovensku, je uložená v *Muzeu krajky* vo Vamberku. V Čechách sú známe a dodnes vyhľadávané všetky staršie i novšie slovenské práce o čipkách. Dokonca celý zvyšok nákladu publikácie Slovenská ľudová paličkovaná čipka, ktorú nemohlo vydavateľstvo ALFA zrealizovať na domácom trhu ani za zníženú cenu, odkúpila a s úspechom v Čechách predáva súkromná firma.
- 12 Prvá čipkárska škola vznikla v Prahe už v roku 1767 (ŠKOLSKÝ ústav... 1994:1 [nestr.]).
- 13 Sú v Brne, Chomutove, Letohrade, Potštejne, Rokytnici v Orlických horách, Sedlici u Blatné, Vamberku, Veselí nad Lužnicí a v Žďare nad Sázavou (ŠKOLSKÝ ústav... 1994:6 [nestr.]). Pobočka vo Vamberku je priamou pokračovateľkou *První české odborné krajkářské školy*, ktorá tu začala vyučovať už v roku 1889 (MEZINÁRODNÍ... 1995:5 [nestr.]).
- 14 *Česká palička, Vzdělávací spolek uměleckých řemesel* a i. Po dosiahnutí požadovanej zručnosti získajú frekventanti kurzov Školského ústavu i Vzdělávacího spolku potvrdenie o absolútoriu.
- 14a Napr. už štvrtý rok vychádza *Paličkování - občasník pro všechny druhy ručních textilních technik*. Celú jeho tvorbu aj distribúciu zabezpečuje pani I. Prošková zo Vzdělávacího spolku.
- 15 Cantù je mesto, ktoré sa v minulosti špecializovalo na obchod s čipkami z čipkárskeho strediska Lombardie, ku ktorým patrilo i Novedrate.
- 16 Takmer každá národná alebo regionálna organizácia vydáva okrem propagačného materiálu, vzorníkov aj vlastné periodikum venované paličkovanej čipke. Propagačný výbor v Novedrate vydal aj videokazetu o histórii i technike domácich čipiek.
- 17 Napr. v Novedrate (Taliansko) i v Camariñas (Španielsko) vedú kurzy domáce čipkárky. Hoci nemajú špeciálne vzdelanie, ale len dlhodobé praktické skúsenosti, ich výrobky majú vysokú úroveň. Na ostrove Gozo (Malta) vznikla v roku 1990 umelecká škola (*The Gozo School of Art*), na ktorej

pôsobí profesionálna čipkárka vyučujúca typickú domácu čipku (AZOPPARDI 1992:19). V USA organizujú čipkárske kurzy organizácie v jednotlivých štátoch. Vyučujú sa tu takmer všetky typy západoeurópskych čipiek, pretože Amerika nemá pôvodnú čipkársku tradíciu.

- 18 V posledných rokoch sa v západoeurópskom čipkárstve zaužíval napr. pojem ruská čipka. Označuje pásovú čipku, ktorá je zaujímavá práve svojou motivikou a popri domácich typoch čipiek je v oblube v Belgicku, Holandsku (PROŠKOVÁ 1993:10 [nestr.]). Stretol som sa aj profesionálnou čipkárkou z Belgicka, ktorá sa bola učiť ruskú čipku v obci neďaleko Moskvy.
- 19 V auguste t. r. sa z iniciatívy obecného zastupiteľstva v Španej Doline uskutočnil kurz tradičnej čipky spojený s výstavou, ktorý by sa mal zopakovať aj v budúcich rokoch (BIELIKOVÁ 1995:2). ÚLUV v tomto roku realizoval kurz v Liptovských Sliačoch a pripravuje koncepciu výuky paličkovania v rámci tzv. Dvora remesiel (-pod- 1995, 1995a:4-5). Kurzy paličkovania sa uskutočňujú aj v jednom z klubov Stromu života - v Klube ľudovej kultúry v Zaježovej.
- 20 Fakt, že o naše tradičné čipky je neustále záujem, možno ilustrovať správou o tom, že „storočné paličkované čepce z Horného Gemera sa dnes zháňajú za valuty“ a vyvážajú sa do Nemecka, Švajčiarska či Dánska (DZÚR 1995:6). Táto časť nášho kultúrneho dedičstva sa žiaľ v súčasnosti vyváža z krajiny bez akejkoľvek, hoci len základnej dokumentácie. V snahe získať finančné prostriedky ponúkajú obyvatelia o.i. aj tradičné čipky a z nich vyhotovené textilie na predaj prostredníctvom predajní starožitností i ÚLUV-u.
- 21 Potvrďuje to účasť predstaviteľov oblasti alebo vlády na otvorení čipkárskeho stretnutia a výstav. Ich podpora nemá len morálny, ale aj materiálny charakter. No i tak musia usporiadatelia hradiť realizáciu akcií z iných zdrojov, často z vlastnej podnikateľskej aktivity. Napr. obecný úrad v Novvedrate (Taliano) na tieto účely pripravuje oslavy miestnych patrónov, spojené so zábavami.

PRAMENE

- pod- 1995: Dvor remesiel, Spravodajca, č.1-2. ÚLUV, s. 4-5.
- pod- 1995a: Spolupráca so základnou školou v Liptovských Sliačoch. Spravodajca, č.1-2, ÚLUV, s. 5.
- AZZOPARDI, C. 1992: Gozo Laces. An Introduction to Lace Making in the Maltese Islands. Gozo-Malta. 132 s.
- BIELIKOVÁ, I. 1995: Čipkárky zo Španej Doliny učili „montrealku“. Smena 7.8.1995, s. 2.
- CHARACTERÍSTICAS des Encaje de Camariñas. Coruña 1995. 64 s.
- DZÚR, J. 1995: Čipková riečička. Slovenská republika 11.8.1995, s. 6.
- ELKS - pozri Encyklopédia ľudovej kultúry ...
- ENCYKLOPÉDIA ľudovej kultúry Slovenska 1,2. Bratislava, ÚE SAV - Veda, vydavateľstvo SAV 1995. 484+448 s.
- GÉCIOVÁ-KOMOROVSKÁ, M. 1989: Slovenská ľudová paličkovaná čipka. Bratislava, ALFA. 192 s.
- MARKOVÁ, E. 1962: Slovenské čipky. Bratislava, SVKL. 277 s.
- MEZINÁRODNÍ setkání krajčářek, Vamberk 5. - 9. 7. 1995. [Propagačný materiál.]
- MICHALIDES, P. 1981: Elena Holéczyová. Bratislava, Tatran. 176 s.
- MIŠÍK, V. 1988: Škola paličkovania. Bratislava, ALFA. 152 s.
- PROŠKOVÁ, I.: Belgická krajka. Upravená a rozšírená publikácia pro účastníky „Cesty Beneluxem“. 1993. [nestránkované].
- SEDALOVÁ, L. 1986: Čipka ako výtvarné dielo v súčasnom životnom prostredí. Bratislava, Filozofická fakulta UK. [Diplomová práca]. 179 s. + obr. príloha.
- SEDALOVÁ, L. 1989: Čipky. Národop. Informácie, č. 1, s. 83-97.

STREDNÉ odborné učilište Prešov. (Materiál pre vnútornú potrebu a propagáciu SOU.) SOU Prešov 1995.

ŠKOLSKÝ ústav umělecké výroby Praha. [Reprezentačný materiál.] Praha, ŠÚUV 1994. [nestránkované.]

TRANDŽÍKOVÁ, M. 1978: Paličkujeme. Bratislava, ALFA. 80 s.

XVI^a Mostra Internazionale del Pizzo. 3 - 10 Settembre 1995. Comune di Novedrate. [Propagačný materiál k výstave.]

SOME EUROPEAN PARALLELS TO THE PRESENT SLOVAK BOBBIN LACE MAKING

PhDr. Juraj Zajonc, Institute of Ethnology, Slovak Academy of Sciences, Jakubovo nám. 12, 81364 Bratislava, Slovakia

Summary

The traditional folk bobbin lace from Slovakia keeps its particular place in the European lace tradition. It has been pointed out in the first professional work of this kind, written by E. Marková: Slovenské ľudové čipky (Slovak Folk Laces) (1962), followed by L. Sedalová. She found out that at the end of the fifties and at the beginning of the sixties the function of bobbin lace has been switched from the utilitarian one to the decorative one. Its motifs, colours and use tended from the collective standards to the individual works. In the seventieth the interest for bobbin lace increased and around the year 1980 the amateur unorganized lace-making started. Since it did not continue in the traditional lace-making it was marked by the uniformity and a narrow choice of technological elements. The animation in lace-making increased in other countries in the seventieth and in the eighties too. Its main feature was continuity with the domestic traditions. In Slovakia this continuity was brought to life at the end of the eighties. This was the time when two books were published, explaining the backgrounds and ways of the possible functional and formal transformation of the traditional bobbin lace in the new conditions (Mišík 1988, Géciová-Komorovská 1989). The dissemination of the information on lace through the media (text, video) is another feature in the development of the Slovak lace-making. Another important element are the institutions which systematically and professionally train the amateur and professional lace-makers. In Slovakia this approach was absent since the fifties. The first study of handmade lace-making was opened in the nineties at the Apprentice School in Prešov. The training possibilities are also in the lace-making centres (Špania dolina - middle Slovakia) and the Centre for Folk Art Making in Bratislava. Present European lace-making is integrated at the international level (organizations OI DFA, European Lace-Makers Guild). The effort of the Slovak lace-makers guild is to join the European lace-makers by organizing the lace-makers meetings (in 1996 - the national one, 1997 - the international one). For further development of lace-making in Slovakia it will be inevitable to unite the domestic lace-makers, to gain the support of the governmental bodies and to make the information and knowledge on the Slovak lace-making available abroad as well as the information on the European lace-making available in Slovakia.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Ročník 43, 1995, číslo 4
Vychádza štvrtročne

Hlavný redaktor:
PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonná redaktorka:
PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Lubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., Doc. Emília Horváthová, DrSc., PhDr. Václav Hrníčko, PhDr. Josef Jančář, CSc., PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Martin Mešša, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava
Registr. č. 7091

Cena 39,- Sk (jednotlivé číslo), celoročné predplatné 156,- Sk
Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma Slovak Academic Press,
spol. s r. o. P.O. BOX 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences
Vol. 43, 1995, Number 4

Editors: Milan Leščák, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. BOX 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava,
Slovakia and Slovart, A.C., odd. časopisov, Jakubovo nám. 12, 811 09 Bratislava

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences
Année 43, 1995, No 4

Rédacteurs: Milan Leščák, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

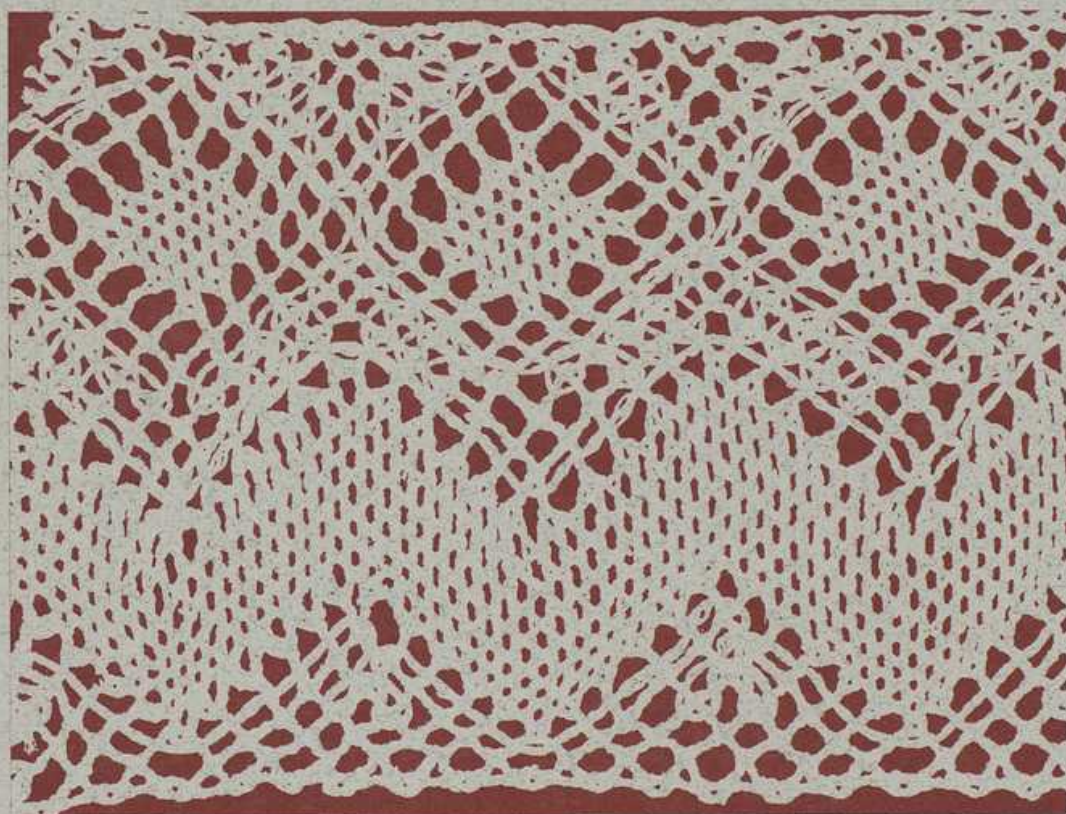
Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 43, 1995, Nr. 4

Redakteure: Milan Leščák, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slowakei

Podávanie novinových zásielok povolené RPP Bratislava, Pošta 12, 8. 8. 1994, č. j. 346-RPP/94

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616

SAP
SLOVA ACADEMY PRESS